

LA ZAMENHOF-OJ ANTAŬ L.L. ZAMENHOF

Fabrizio Angelo Pennacchietti

Universitato de Torino

Lerninto kaj uzanto de Esperanto, kiu, pere de tiu lingvo, spertis la liberigan senton fariĝi kreiva protagonisto de sia lingva esprimado, sendepende de la modelo de lia gepatra lingvo aŭ de la fremda lingvo kiun li lernis, plejofte nutras por Ludoviko Lazaro Zamenhof aparte fortan dankemon kaj estas ravita de lia plurfaceta figuro.

Fakte Zamenhof povas ravi laŭ diversaj aspektoj: krom kiel genia “lingvo-forĝisto” (gramatikisto kaj leksikografo de planlingvo), larĝan parton de la imago, kiun flegas pri li la esperanto-parolantoj en la tuta mondo, okupas lia originala kaj malavara kontribuo kiel verkisto (poeto, prozisto kaj tradukisto), kiel pensulo kaj filozofo, kaj ne laste, kiel reformisto kaj vivo-majstro.

Trans la fizika, morala kaj intelekta figuroj de Zamenhof, alia aspekto, kiu impresas kelkajn esperanto-parolantojn estas eĉ lia familinomo, kiu povas aperi ekzotika kaj sone kaj skribe.

Ĉu ĝi estas germana familinomo? Tiam, kiel kongruas la komenca litero Z? Scipovanto de la germana lingvo rimarkus ja, ke tiu familinomo devus skribiĝi *Samenhof* se ĝi aludas loknomon signifantan “etbieno de la semoj”. Ekspliko de tiu problema Z anstataŭ S estas do ke tia familinomo estis uzata en medio, nome en pola medio, ne devigata obei la ortografiajn regulojn de la germana lingvo. En tiu medio tamen oni fidele reproduktis la germanan elparolon de vortkomenca litero S antaŭ vokalo. Tion oni faris uzante la literon Z de la latinliteraj slavaj alfabetoj, kiu fakte indikas voĉan frikativan dentalon.

La germana karaktero de la familinomo de la iniciatinto de Esperanto pensigis, ke liaj patroflankaj antaŭuloj devenis de Germanio aŭ de Kurlando, en nuntempa Latvio, regiono kie mezepoke setlis saksoj. La familinomo Zamenhof montriĝis tamen esti relative freŝdata, kiel klarigas la polaj aŭtoroj Zbigniew Romaniuk kaj Tomasz Wiśniewski en la volumo *Zaczęło się na Zielonej. O Ludwiku Zamenhofie, jego rodzinie i początkach esperanta*, Łódź 2009 (kun samvoluma kompleta traduko en Esperanton: *Ĉio komenciĝis ĉe la Verda. Pri Ludoviko Zamenhof, lia familio kaj la komenco de Esperanto*).

En la jaroj 1803 kaj 1807 la burokrataj instancoj de Orienta

Prusio, kiuj tiam administris ankaŭ Podlaĥion, regionon situantan en la nord-oriento de Pollando landlime kun Belorusio, devigis pro fiskaj kialoj la lokajn judojn alpreni germanan familinomon anstataŭ la kutiman patronomon en la jida lingvo. Tial Zeev (germane Wolf, "lupo"), la praulo de la Zamenhof-familio, ricevis tian familinomon, tiam memkompreneble skribitan *Samenhof*. Verŝajne en tiu tempo Zeev loĝis en vilaĝo de norda Podlaĥio inter nuntempa Pollando kaj Litovio. Same verŝajne li okupiĝis pri la revendo de semaro. En dokumentoj datitaj post 1836 kaj verkitaj aŭ ruse aŭ pole, lia familinomo estas skribita fonetike Zamenhof, kiel pruvas naskiĝatesto datita la 27-an de januaro 1837, kiu koncernas Motel, alidirite Mordche (Mordeĥajo), la patron de L.L. Zamenhof. Mordche en 1871 aliigis sian propran judan nomon en la nejudan paralelformon Marek (Marko).

La ĵus menciita naskiĝatesto pruvas, ke la familio Zamenhof tiam loĝis en Suwałki, apud la nuntempa landlimo inter la rusa enklavo de Kaliningrado (iam Königsberg) kaj Litovio. Ĝi krome atestas, ke la patro de Motel naskiĝis en 1807 kaj nomiĝis Fajwel aŭ Fajba (nejude Fabian) Wolfowicz Zamenhof. Fajba estis do la filo de Zeev, alidirite Wolf. La dokumento sciigas ankaŭ, ke Fajba, la patra avo de Ludoviko Lazaro, en 1837 estis 30-jaraĝa, ke li estis analfabeto kaj ke li vivtenadis sin kiel "revendisto" sur la placa merkato de Suwałki. La propra nomo Fabian estis al li postmorte donita en 1861 fare de lia filo Marek, kiu per tiu nejuda formo volis oficiale registri la nomon de sia patro

La figuro de Marek estos decida en la historio de la Zamenhof-oj, ekzempla historio por kompreni la sociajn ŝanĝojn okazintajn en Pollando en la dua duono de la 19-a jarcento, ne nur koncerne la judan komponanto de la pola popolo. La tuta vivo de Marek Zamenhof spegulas fakte la ascendon al la klera kaj civitane engaĝita burĝa klaso de Pollando fare de socie marĝenaj homoj kiel la filoj de analfabetaj kolportistoj.

La patro de Marek, konstatinte lian rimarkindan inklinon al studo, permesis al li vizitadi privatan judan lernejon en litova urbeto, probable en Raseiniai apud Kaunas. Oni rakontas, ke en 1849 la entreprenema, tiam 12-jaraĝa, Marek jam liveris al siaj samlernejanoj ripetadon de la lecionoj. Intertempe lia patro Fajba decidis, ke lia unua filo, Josel Wolf, lin helpu en lia modesta komerca aktivado.

Jam en jaro 1853 la tuta familio Zamenhof, nome Fajba, lia edzino Rajna Percowna, la filo Josel, la filino Pesia o Peszka (n. 1834), Marek mem (n. 1837), la du filinoj Riwka (n. 1839) kaj Perla (n. 1843) kaj la lasta filo Lejzer, trasloĝiĝis en Tykocin, industrieman urbeton situantan je proksimume 30 km nord-okcidente de Białystok ĉe la rivero Narew. Tie prosperis granda juda komunumo kun antikva kaj impona sinagogo. Sur la ĉefa strato de Tykocin, ne malproksime de la sinagogo, bela bronza epigrafo memorigas kaj pollingve kaj en Esperanto pri tiu loĝperiodo de la familio Zamenhof.

Ĝuste en la sinagogo de Tykocin, jam en decembro 1853, oni oficiale legis la anoncon, ke Pesia aŭ Peszka (nejude Paulina), la unua fratino de Marek, edziniĝos kun la vidvo Aron Szwarzenberg (n. 1816) printempe de 1854 en la sinagogo de Łomża. Evidentiĝas, ke Paulina scipovis skribi nek pole nek jide nek hebree; male lia edzo instruis en lernejo por judaj geinfanoj unue en Varsovio, poste en Łomża. Tre verŝajne Aron Szwarzenberg ludis decidan rolon en la klerigo de Marek. Tiu, post vizitado de nejudaj duagrada lernejoj, sukcesis en la ekzameno por eniri en universitaton. Tio ebligis al li lerni pedagogion en la universitato de Moskvo.

Malgraŭ ke formale ĝis jaro 1866 la multnombra familio Zamenhof estis registrita en la komunumo de Tykocin, en 1857 ĝi jam transloĝiĝis en la apudan urbon Białystok. Tiam Białystok plene apartenis al Rusio, dum Tykocin male apartenis al la Pola Reĝlando, superregata de Rusio. En Białystok, antaŭ la jaro 1870, la familinomo de la Zamenhof-oj estis strange skribata *Zamenov*, dum en la cirila alfabeto ĝi aperis kiel ЗАМЕНГОВЪ kaj per la literoj de la hebrea alfabeto kiel זמנחוף <zʔmʔnhʔf>.

Tiutempe en Białystok loĝis 16.500 homoj, el kiuj 2/3 estis judoj, 1/5 katolikaj poloj, 1/20 germanaj protestantoj kaj 1/27 ortodoksaj belorusoj. La oficiala lingvo de la urbo estis la rusa. Pro ĝia rimarkinda industria produktivo, aparte en la kampo de teksaĵoj, Białystok nel 1862 jam posedis fervojan kunigon kun Varsovio kaj Sankt-Peterburgo. Transloĝinte en tiun urbon kaj jam malsaniĝinte, Fabian transdonis sian komencan aktivadon en la manojn de Josel. Tiu en 1857 edziĝis kun Sora Ickowna Wiernicka kaj generis 8 gefilojn, el kiuj la plej juna, Lejzer, estis 10 monatojn pli juna ol L.L. Zamenhof, kun kiu li kunpartigis la propran nomon. La kuzo Lejzer konvertiĝis al ortodoksa kristanismo, kaj, elmigrante al Kanado, alprenis la nomon Louis Samenhof.

Inter 1858 kaj 1859 ankaŭ Marek, apenaŭ 23-jaraĝa, edziĝis. Lia

edzino, Liba Rochla (nejude Rozalia), filino de Szolom Sofer, estis tiom pia kaj kulture modesta, kiom Marek estis klera, intelekto verva, agnostika kaj egoisme kalkulema, se ne oportunisma.

Ĝis 1862 li laboris kiel librotenisto kaj privata instruisto por la gefiloj de riĉa juda familio de la urbo. Poste, kune kun aliaj instruistoj, li kreis instruejon kun dujara lernoprogramo por judaj knabinoj, en kiu la tradicia religia instruado paralelis kun la instruado de “profanaj” lernotemoj. Montrinte esti fidinda regnanto de la Rusa Imperio post la ruiniga pola ribelo de januaro 1863, Marek estis akceptita kiel instruisto de la germana lingvo kaj de geografio en ŝtata lernejo.

La unuenaskito de Marek., Ludoviko Lazaro (Ludwik Lejzer), kiel konate, naskiĝis en Białystok la 15-an de decembro 1859. Fajba, lia patroflanka avo, mortis la 28-an de marto 1861. En 1862 naskiĝis la fratinoj de Ludoviko Lazaro Fejga, alinomite Gitla (nejude Augusta; 1864) kaj Sora Dwora (1866), la fratoj Fabian (1868), Hersz (1870) kaj Grzegorz (1871), kaj la fratino Minna (1872). Post la transloĝiĝo de la familio Zamenhof en Varsovion, Marek plue generis la filojn Leon (1875) kaj Aleksander (1877) kaj la filinon Ida (1879).

En Varsovion Marek Zamenhof transloĝiĝis en 1868, apenaŭ la caro Aleksandro la Dua allasis al la ruslandaj judoj elmigri en la tiel nomitan Polan Reĝlandon sen peti la koncernan rajtigon. En Varsovio Marek mortis en 1907. En 1873 L.L. Zamenhof, tiam 13-jaraĝa, kaj la resto de la familio rekuniĝis kun Marek en la pola ĉefurbo. Tie Marek, kunlaborante kun la rusa reĝimo, baldaŭ fariĝis instruisto de la germana lingvo ĉe la Veterinara Instituto kaj ĉe la Gimnazio-Liceo de Varsovio. Nur du aliaj judoj ricevis la rajton instrui en tiom prestiĝaj lernejoj. Krome, komisiite de la rusa povo, Marek laboris kiel cenzuristo de la publikaĵoj verkitaj en la hebrea kaj en la jida lingvoj.

Lia rango kiel ŝtata funkciulo estis egalvalora kun tiu de oficiro de la pola armeo kaj tial li ricevis la privilegion porti spadon. Ĉiel ajn Marek ne domaĝis siajn fortojn por garantii al siaj gefiloj la plej bonan lerneblecon, obstine strebante li, filo de analfabetoj, al projekto de antaŭenigo de la propra socia stato, al kiu li aspiris ekde sia knabeco.

Ne nur Marek insistis, ke Ludoviko Lazaro eniru en la kuracistan karieron vizitante la universitaton de Moskvo (1879-1881), kie li mem siatempe studis, sed li financis ankaŭ la studojn de Fabian (m. 1933), kiu fariĝis apotekisto, kaj de Grzegorz (m. 1932), kiu fariĝis dermatologo. Otorinolaringologo fariĝis siavice Leon (m. 1934), kaj ankaŭ Aleksander (m. 1916) aktivis kiel kuracisto.

Preskaŭ nenion oni scias pri la familioj de la parencoj de L.L. Zamenhof, kiuj restis en Białystok. Lia onklino Riwka en 1860 edziniĝis

kun la samurbano Benjamin Fridman. Male lia onklino Paulina Szwarcenberg jam de longe transloĝiĝis kune kun sia edzo en Varsovion. En la tombejo de Białystok plustaras la tomba ŝtono de la edzino de Josel, Sora Ickowna Wiernicka, kun epigrafo.

Tiuj ĉi estas la nomoj de la Zamenhof-oj antaŭtempaj aŭ samtempaj kun Ludoviko Lazaro. Ili portis maloftan familinomon, kiun preskaŭ forviŝis la naziisma furiozo, sed kiu nun estas universale konata, honorata kaj primemorata en ĉiu parto de la mondo per titolado de stratoj, placoj, pontoj, florigardenoj kaj montetoj, de insulo en Danubo kaj eĉ de asteroido de la Themis-familio. Nuntempe la familinomon portas la posteuloj de Adam (1888-1940), filo de Ludoviko Lazaro, okulisto kiel lia patro, murdita de la naziistoj. Temas pri Louis-Christophe Zaleski-Zamenhof (n. 1925) kaj liaj gefiloj.

Samurbano kaj samaĝano de Marek estis la patro de Leo Wiener. Tiu ĉi estis usona historiisto, lingvisto, verkisto kaj tradukisto, naskiĝinta en Białystok en 1862 kaj samliceano de Ludoviko Lazaro en Varsovio. Aktiva esperantisto, Leo Wiener estas rigardata kiel pioniro de *Lingwe uniwersala*, la projekto de pra-Esperanto, kiun la 19-jaraĝa Zamenhof prezentis al siaj familianoj kaj amikoj la 17-an de decembro 1878. Filo de Leo Wiener estis Norbert Wiener (1894-1964), la “patro” de moderna kibernetiko. Tio estas alia paralela historio, samgrade ekzempla pri la elaĉeto elde kultura subalterneco kaj pri la plibonigo de la socia stato, kiuj en la dua duono de la 19-a jarcento koncernis vastajn sektorojn de la pola popolo.